

УДК 378.014.24:378.14(477)

JEL Classification: I23, F02

О. В. Захарова
Аль Мутлак Елаян

O. V. Zakharova
Al Mutlak Eloyan

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

TOOLS FOR RESEARCH OF INTERNATIONAL COOPERATION IN HIGHER EDUCATION

Встановлено зміст наукового інструментарію дослідження міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. Обґрунтовано доцільність використання індикаторів для оцінювання ступеня інтернаціоналізації університету та його позиціонування на всесвітньому ринку послуг вищої освіти. Охарактеризовано особливості оцінки законодавчо встановлених напрямів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. Встановлено наявність значної кількості світових рейтингів вищих навчальних закладів, що оцінюють ступінь інтернаціоналізації університету. Виокремлено індикатори міжнародного співробітництва за основними світовими та українськими рейтингами вишів. Розкрито методичку визначення основних індикаторів інтернаціоналізації університетів. Систематизовано індикатори за напрямками міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. Згруповано напрями міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти за однорідністю.

Ключові слова: міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти, індикатори оцінки, рейтинг університету, вищий навчальний заклад.

Актуальність проблеми. Досягнення сферою вищої освіти (далі – СВО) країни певного рівня результативності міжнародного співробітництва є свідченням перспективного розвитку її провідних ВНЗ, що обрали для себе вектор безперервного руху вперед, який визначається такими характеристиками, як відкритість, мобільність, висока якість і професіоналізм, прогресивність та ефективність. Завдяки таким зрушенням поступово досягається значний соціально-економічний ефект, що виражається у підвищенні іміджу освітньої сфери країни на міжнародному просторі; збільшенні чисельності студентів за рахунок як резидентів, так і нерезидентів країни; зростанні розміру коштів, що надходять у якості оплати освітніх послуг іноземцями; підвищенні рівня якості та прогресивності освітніх послуг; зростанні попиту на випускників на внутрішньому та зовнішньому ринках праці тощо. Такі позитивні зрушення можуть стати наслідком цілеспрямованих заходів, що розроблені та здійснюються на національному й університетському рівнях у межах затвердженої стратегії міжнародного співробітництва у СВО. Водночас доцільність здійснення заходів та достатність одержаних від них результатів мають постійно контролюватися певною системою критеріїв із метою своєчасного коригування обраної стратегії для збільшення кількості ВНЗ із високою результативністю міжнародного співробітництва. При цьому встановлення результативності міжнародного співробітництва у СВО повинне здійснюватися на обґрунтованій основі, що має обов'язково базуватися на об'єктивному інструментарії дослідження.

Під науковим інструментарієм (апаратом) зазвичай розуміється сукупність способів, прийомів та засобів, які у різних комбінаціях використовуються для досягнення визначеної мети аналізу [1, с. 33; 2, с. 14]. При цьому основним призначенням інструментарію дослідження є можливість здійснення всебічного комплексного аналізу досліджуваного процесу, що може бути реалізоване, перш за все, за допомогою комплексної системи показників оцінки. Отже, в основі формування інструментарію дослідження результативності міжнародного співробітництва у СВО має бути визначення та систематизація показників оцінки властивостей даного процесу.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Для об'єктивного виокремлення та систематизації показників результативності міжнародного співробітництва у СВО важливим є урахування тих радикальних змін, що відбулися у світовому освітньому просторі протягом останніх десятиліть. Провідні фахівці у СВО, такі як О. Хомерікі, С. Сисоєва, О. Клименко, Г. Михайлюк, О. Нітенко, А. Ромін, І. Човган, М. Терованесов до таких зрушень відносять тенденції стирання кордонів між національними освітніми системами, а саме: глобалізацію професійних знань; інтернаціоналізацію вищої освіти (далі – ВО); інтеграцію та гармонізацію ВО; регіоналізацію діяльності ВНЗ; демократизацію й підвищення автономії ВНЗ; диверсифікованість освітніх програм; інформатизацію та комерціо-

налізацію освітньої діяльності; безперервність освіти та навчання протягом життя. Проте, не зважаючи на достатність досліджень, існує необхідність у обґрунтуванні та систематизації індикаторів оцінки міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Мета статті – визначення та систематизація індикаторів дослідження міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Викладення основного матеріалу дослідження. Система показників оцінки міжнародного співробітництва у СВО має бути сучасною, інтернаціональною, універсальною і прогресивною, тобто повністю відповідати як національним вимогам та інтересам СВО, так і останнім міжнародним вимогам щодо функціонування освітньої сфери.

Дотримання цієї вимоги доводить необхідність використання признаної на міжнародному рівні та у світовому освітньому просторі термінології та методики визначення показників. Так, ЮНЕСКО, у межах проголошеної всесвітньої програми «Освіта для всіх» виокремила шість глобальних цілей (виховання та освіта дітей молодшого віку; початкова освіта для всіх; навички молоді та дорослих; грамотність дорослих; гендерний паритет і рівність; якість освіти), ступінь досягнення кожної з яких визначається на основі моніторингу тематичних освітніх індикаторів [3]. Програма розвитку ООН (United Nations Development Programme), при щорічному формуванні Звіту про розвиток людства, серед інших показників визначає індикатори людського розвитку, за допомогою яких висвітлює якість освіти та визначає рівень державних витрат на освіту, як відсоток від ВВП [4, с. 234-245]. Організація економічної співпраці та розвитку (Organisation for Economic Co-operation and Development) один раз на два роки друкує результати комплексного аналізу економіки розвинених країн світу серед іншого і за індикаторами освітньої статистики [5]. Німецький Центр розвитку ВО (Centrum für Hochschulentwicklung – далі СНЕ) в одному зі своїх досліджень обґрунтував доцільність виокремлення ключових індикаторів, що комплексно характеризують ступінь інтернаціоналізації діяльності університетів [6, с. 13-39]. Отже, на міжнародному рівні для оцінки різних аспектів функціонування СВО системи використовується система не показників, а спеціальних індикаторів.

При обґрунтуванні системи індикаторів оцінки результативності виникає необхідність в урахуванні специфіки здійснення різних напрямів міжнародного співробітництва у СВО. Законом України «Про вищу освіту» виокремлено одинадцять напрямів міжнародного співробітництва у СВО та чотири напрями зовнішньоекономічної діяльності ВНЗ без визначення їх змісту [7, ст. 75, 76]. Виходячи з того, що кожен напрям має певні характеристики та особливості практичної реалізації, існує необхідність у їх детальному аналізі з метою виявлення важелів впливу на швидкість інтеграції вітчизняної системи СВО у світовий освітній простір. Встановлення таких характеристик дозволить обґрунтовано підійти до визначення конкретних індикаторів, що найбільш вичерпно характеризують результативність міжнародного співробітництва у СВО. З метою досягнення таких результатів виникла необхідність в обґрунтуванні переваг та умов активізації кожного напрямку міжнародного співробітництва у СВО (табл. 1).

Не зважаючи на те, що для кожного напрямку міжнародного співробітництва було сформульовано лише основні переваги, які ВНЗ отримає при його активізації у короткостроковій перспективі, можна зробити висновок про безперечну доцільність таких заходів. Можна також стверджувати, що вибір і активізація навіть одного напрямку міжнародного співробітництва дозволить ВНЗ набути додаткових конкурентних переваг, посилити свої позиції на внутрішньому ринку послуг вищої освіти (далі – ПВО) і заявити про себе на міжнародному освітньому просторі.

Проте для досягнення цих переваг мають бути виконані певні умови, реалізація яких вимагає постійного здійснення значних фінансових, інтелектуальних та організаційних витрат. Обґрунтування доцільності таких витрат має здійснюватися на основі моніторингу значень ключових індикаторів оцінки здійснюваних заходів.

Систематизація індикаторів оцінки результативності міжнародного співробітництва у СВО має бути здійсненою на об'єктивній основі і базуватися на загальноприйнятих у світовій практиці показниках. Так, статистика ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) серед більше ніж 1000 індикаторів всебічної кількісної оцінки питань освіти, грамотності, науки, взаємодії культурної та гуманітарної сфер, приділяє увагу і міжнародній мобільності студентів в СВО [8]. З цією метою виокремлюється три блоки індикаторів: вхідні студенти, вихідні студенти та показники мобільності. Блок «вхідні студенти» визначається трьома індикаторами, що конкретизують походження іноземних студентів, що приїхали до університету за континентом, за регіоном та за країною. Індикатор «вихідні студенти» визначається чисельністю студентів, що було спрямовано до приймаючого регіону. Показники мобільності містять чотири індикатори (табл. 2) [9, с. 1609].

Таблиця 1

Характеристика напрямів міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти

Напрямок 1	Переваги активізації напрямку 2	Умови активізації напрямку 3
1. Участь у програмах двостороннього та багатостороннього міждержавного і міжуніверситетського обміну студентами, аспірантами, докто-рантами, педагогічними, науковими педагогічними та науковими працівниками	Зростання рівня професіоналізму та набуття практичного досвіду викладацьким складом українських ВНЗ, ознайомлення та опанування провідних наукових і освітніх програм, підвищення ступеня престижу ВНЗ як на національному, так і на міжнародному рівнях, зростання числа конкурентних переваг ВНЗ на внутрішньому та зовнішньому ринках	Висока якість мовної підготовки студентів та викладачів українських ВНЗ, активний самостійний пошук ВНЗ зарубіжних партнерів та проведення робіт щодо підписання договорів про двосторонній обмін, мотивація українських студентів, науковців та викладачів до участі у програмах міжнародного обміну, розробка та впровадження у навчальний процес програм, які би мали конкретний інтерес для іноземних студентів та викладачів, поширення у міжнародному освітньому просторі детальної інформації про наявні можливості обміну
2. Проведення спільних наукових досліджень	Попищення результатів наукових досліджень українських фахівців у світовому науковому просторі; підвищення значущості українських наукових досліджень, розширення рамок наукового пошуку та прискорення практичного впровадження отриманих результатів; посилення зв'язку із реальним та фінансовим секторами економіки регіону та країни; оновлення матеріально-технічної бази наукових лабораторій ВНЗ; розвиток дослідницької інфраструктури; створення інкубатору або технопарку	Підвищення рівня оплати праці провідних результативних науковців (впровадження принципу прямої залежності рівня оплати праці від розміру коштів, отриманих після практичного впровадження результатів наукових розробок); компенсація вартості публікації результатів провідних наукових досліджень у виданнях, що входять до складу всевітньо відомих реферативних та наукометричних баз даних (Web of Science, SCi, JCR, Scopus); підтримка достатнього мовного рівня українських науковців; всебічне створення умов для проведення досліджень вітчизняними науковцями; заохочення та підтримка на державному, регіональному та університетському рівнях міжнародних наукових досліджень за тематикою, що є визначальною і ключовою для стабілізації та розвитку економіки
3. Організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів та інших заходів	Попищення інформації про результати досліджень вітчизняних науковців на світовому науковому освітньому просторі та ознайомлення із провідними науковими досягненнями, скорочення витрат на поширення інформації про результати досліджень через можливість використання Internet-технологій	Пошук закордонних партнерів відповідного рівня, стимулювання їх зацікавленості у науковій співпраці та організаційна робота щодо проведення спільних наукових заходів публічного характеру, опанування новітніми методами телекомунікацій та трансляції інформації на відстані; підтримка достатнього мовного рівня провідних науковців; оновлення матеріально-технічного забезпечення наукових лабораторій та конференц-залів ВНЗ; залучення бізнесу як спонсорів та бази досліджень
4. Участь у міжнародних освітніх та наукових програмах	Приведення навчальних програм підготовки бакалаврів та магістрів до європейських вимог і стандартів, їх уніфікація; підвищення професійного рівня науково-педагогічних працівників, що приймають участь у програмах; опанування новітніх методів надання освітніх послуг	Досягнення сумісності навчальних програм вітчизняного ВНЗ із міжнародними освітніми програмами, висока якість мовної підготовки студентів та викладачів українських ВНЗ, постійна мовна практика; активний пошук міжнародних освітніх та наукових програм, відкритих для учасників із України; широка участь студентів та науковців вітчизняних ВНЗ у міжнародних програмах
5. Спільна видавнича діяльність	Популяризація результатів досліджень вітчизняних науковців; ознайомлення із новітніми досягненнями світової науки; підвищення півня окупності видавничої діяльності; розширення ринку друкарської продукції; оновлення основних фондів та розвиток друкарської інфраструктури	Поширення інформації про наявні виробничі потужності видавничих центрів, якість, терміни та вартість робіт; вихід продукції видавничих центрів на світовий ринок; участь видавничих центрів у всевітньо відомих книжкових ярмарках, (Франкфуртська або Лейпцизька); охорона авторського права при комерційному розповсюдженні друкованої продукції; запобігання плагиату; виконання вимог наукометричних баз даних (періодичність, наявність електронної версії, англomовна анотація)

Продовження табл. 1

1	2	3
6. Надання послуг, пов'язаних із здобуттям вищої та післядипломної освіти, іноземним громадянам в Україні	Досягнення оптимального співвідношення між якістю освітніх послуг та їх вартістю, що має бути покладено в основу рекламної стратегії; підвищення доступності ВО, запровадження новітніх методів надання освітніх послуг; універсальність знань	Підвищення якості надання освітніх послуг вітчизняними ВНЗ; поширення на міжнародному рівні інформації про можливість здобуття іноземними громадянами в Україні вищої та післядипломної освіти із чітким позиціонуванням конкурентних переваг такого навчання, здійснення заходів, спрямованих на розширення географічного покриття країн світу, представники яких бажають отримати українську освіту
7. Створення спільних освітніх і наукових програм з іноземними ВНЗ, науковими установами, організаціями	Підвищення довіри та зацікавленості іноземних партнерів до українських ВНЗ; спроможність і готовність вітчизняних ВНЗ підтримувати на належному рівні сумісні програми, зростання числа конкурентних переваг ВНЗ на внутрішньому та зовнішньому ринках; зростання рівня професіоналізму викладацького складу та науковців українських ВНЗ	Постійна робота щодо пошуку можливих іноземних партнерів та їх аргументоване переконання у доцільності спільної науково-освітньої роботи, високий рівень та якість наукових досліджень, що проводяться на базі українських ВНЗ; збіг тематики наукових досліджень українських ВНЗ із світовою науковою проблематикою, пропагування на світовому освітньому ринку досягнень та потенційних можливостей вітчизняних ВНЗ; висока якість мовної підготовки викладачів та науковців українських ВНЗ, постійна мовна практика
8. Відкриття за кордон педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників для педагогічної, науково-педагогічної та наукової роботи відповідно до міжнародних договорів України, а також договорів між такими ВНЗ та іноземними партнерами	Пропагандистська місія щодо поширення об'єктивної інформації про українську систему СВО та діяльність провідних ВНЗ на міжнародному освітньому просторі; розширення рамок наукового пошуку, зростання рівня професіоналізму та набуття провідного практичного досвіду професорсько-викладацьким складом українських ВНЗ; підвищення рівня оплати праці провідних українських науково-педагогічних працівників	Висока якість мовної підготовки викладачів та науковців українських ВНЗ, постійна мовна практика, посилення роботи щодо підписання міжнародних договорів про співробітництво у педагогічній, науково-педагогічній та наукових сферах на міждержавному та міжуніверситетському рівнях; підвищення чисельності педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників українських ВНЗ, які спрямовуються у від'їждження за кордон у межах діючих договорів, заочнення таких працівників до роботи, забезпечення нормальних умов праці та проживання за кордоном українським представникам; наявність фінансових можливостей для реалізації міжнародних програм
9. Залучення педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників іноземних ВНЗ для участі в педагогічній, науково-педагогічній та науковій роботі у ВНЗ України	Підвищення педагогічної майстерності українських викладачів через перейняття передового досвіду, зростання професійної компетентності студентів, розширення рамок наукових досліджень, впровадження у навчальний процес новітніх освітніх технологій, зростання числа конкурентних переваг ВНЗ на внутрішньому та зовнішньому ринках	Високий рівень оплати праці, гідні умови праці та проживання іноземних партнерів; наявність перспективних наукових розробок, що здійснюються науковцями українських ВНЗ; забезпечення можливості навчання закордонних викладачів у аспірантурі та докторантурі українських ВНЗ; висока якість мовної підготовки студентів, викладачів та науковців українських ВНЗ, постійна мовна практика, впровадження освітніх та наукових програм, які були б цікавими для представників іноземних ВНЗ; політика відкритості в освітній та науковій сферах діяльності ВНЗ
10. Направлення осіб, які навчаються у ВНЗ України, на навчання у закордонних ВНЗ	Підвищення привабливості для абітурієнтів тих напрямів підготовки та спеціальностей, де функціонують програми подвійного диплому, прискорення підготовки та підвищення якості дисертаційних робіт, виконаних за кордоном; зростання числа конкурентних переваг на ринку праці; зростання рівня професіоналізму ВНЗ на внутрішньому та зовнішньому ринках	Висока якість мовної підготовки студентів, викладачів та науковців українських ВНЗ, постійна мовна практика, адаптованість навчальних програм підготовки бакалаврів і магістрів українських ВНЗ до міжнародних уніфікованих стандартів та вимог; наявність міжнародних договорів і угод про співробітництво із закордонними ВНЗ, пошук нових контактів та партнерів; наявність фінансових можливостей для реалізації міжнародних програм, відсутність міжнародних конфліктів
11. Сприяння академічній мобільності наукових, науково-педагогічних працівників та осіб, які навчаються	Підвищення вартості випускників ВНЗ на національному та міжнародному ринках праці; зростання рівня професійної компетентності викладачів ВНЗ; приведення навчальних програм підготовки бакалаврів і магістрів до міжнародних вимог і стандартів; активізація підписання договорів про міжнародну співпрацю	Відповідність складових навчального процесу уніфікованим вимогам Болонського процесу, ясна мовна підготовка студентів, викладачів та науковців; висока якість професійної підготовки українських студентів та викладачів; здатність українських наукових і науково-педагогічних працівників підтримувати наукові дослідження та виконувати роботу іноземними партнерами на рівноправній основі; наявність фінансових можливостей для реалізації академічної мобільності

Індикатори рівня інтернаціоналізації або міжнародної орієнтації університетів також закладено в основу існуючих та загально признаних міжнародних рейтингів ВНЗ. Так, найбільш авторитетний міжнародний рейтинг університетів QS World University Rankings, що започатковано великобританською компанією Quacquarelli Symonds і який публікується щорічно починаючи з 2004 р., для оцінки ступеня інтернаціоналізації університету використовує сім індикаторів (табл. 2) [10, с. 10].

Інший провідний міжнародний рейтинг Times Higher Education, що реалізується британською газетою «Times» на основі даних, наданих агентством Thomson Reuters, міжнародну взаємодію університетів визначає за допомогою трьох індикаторів: питома вага іноземних викладачів у їх загальній чисельності; питома вага іноземних студентів у їх загальній чисельності та співвідношення наукових праць, надрукованих у співавторстві з іноземними дослідниками до загальної кількості наукових праць [11].

Академічний рейтинг університетів світу ARWU (The Academic Ranking of World Universities), який розроблено Центром досліджень світового класу (Center for World-Class Universities) Академії вищої освіти Шанхайського Університету Цзяо Тун (Shanghai Jiao Tong University), починаючи з 2003 р. щорічно здійснює оцінку 500 університетів світу за рівнем науково-дослідних досягнень [12, с. 27-29]. Методику оцінки ARWU засновано на розрахунку шести індикаторів, три з яких непрямим чином визначають рівень міжнародного співробітництва у СВО через конкретизацію та висвітлення рівня наукового визнання викладачів ВНЗ у світі за показниками: число найбільш цитованих досліджень у предметних областях; число публікацій у журналах Nature і Science та число статей, проіндексованих у Science Citation Index – Expanded и Social Sciences Citation Index.

Один з новітніх рейтингів, який вперше було опубліковано у 2013 р., а саме міжнародний рейтинг університетів Round University Ranking (RUR), вимірює інтернаціоналізацію діяльності більше ніж 700 університетів світу за п'ятьма індикаторами (табл. 2) [13].

У 2014 р. при фінансовій підтримці ЄС засновано незалежний міжнародний рейтинг університетів U-Multirank [12, с. 54-59]. За цим рейтингом під ранжування щорічно потрапляють понад 1200 ВНЗ світу, оцінка продуктивності яких здійснюється серед іншого і за критеріями міжнародної орієнтації та досліджень за багатьма кількісними індикаторами (табл. 3).

CHE здійснює щорічне комплексне ранжування провідних університетів за моделлю, що містить дев'ять різних блоків, один із яких присвячено міжнародній орієнтації [14]. Кожен блок складається з різної кількості відповідних індикаторів, що всебічно висвітлюють означений аспект ранжування. При цьому блок міжнародної орієнтації університету аналізується за п'ятнадцятьма індикаторами (табл. 4).

Оцінка науково-дослідного потенціалу університетів світу починаючи з 2004 р. двічі на рік здійснюється за допомогою міжнародного рейтингу Webometrics (Webometrics Ranking of World Universities), де одним з чотирьох критеріїв ранжування обрано «кількість публікацій, розміщених у публічних академічних базах даних Google Scholar та Scimago» [12, с. 52-53]. Міжнародна ділова газета Financial Times та журнал The Economist щорічно публікують власні рейтинги програм MBA та бізнес-шкіл світу, при обґрунтуванні яких одним з визначних критеріїв виступає питома вага іноземних студентів за програмою [15].

Рейтинг державних вишів Чеської Республіки за версією PEC (Prague Education Center) одним з критеріїв ранжування університетів обрав індикатор «партнерські програми з іноземними університетами» [16]. Іспанський національний рейтинг SIR (The SCImago Institutional Rankings) та турецький рейтинг університетів URAP (The Research Laboratory for University Ranking by Academic Performance) при оцінці ступеня інтернаціоналізації досліджень університету користуються індикатором «питома вага статей, опублікованих у співавторстві з іноземним автором» [12, с. 62-66]. У національному академічному рейтингу університетів Польщі «Perspektywy» при оцінці ступеня інтернаціоналізації ВНЗ використовується сім індикаторів (табл. 2) [17].

В Україні започатковано три основних рейтингу ВНЗ: «Топ-200 Україна», «Софія Київська» та «Компас», проте облік чинників інтернаціоналізації у межах методики рейтингу «Компас» не передбачено. Рейтинг «Топ-200 Україна», заснований Європейським центром із вищої освіти ЮНЕСКО і кафедрою ЮНЕСКО «Вища технічна освіта, прикладний системний аналіз та інформатика», починаючи з 2006 р. рівень міжнародного співробітництва ВНЗ вимірює п'ятьма індикаторами: кількість іноземних студентів; членство ВНЗ у Європейській асоціації університетів; членство ВНЗ у Великій хартії університетів; членство ВНЗ у Євразійській асоціації університетів та членство ВНЗ у мережі університетів країн Чорноморського регіону [18]. У 2012 р. до складу індикаторів міжнародного визнання даного рейтингу було введено також участь у програмах Seventh Framework Programme і Tempus [10, с. 25].

Таблиця 2

Спеціальні індикатори міжнародного співробітництва у СВО

Статистика ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) [9, с. 1609]	Рейтинг QS World University Rankings [10, с. 10]	Рейтинг RUR [13]	Рейтинг «Регрекуву» [17]	«Національний рейтинг університетів» [20]	Проект Стратегії реформування ВО в Україні до 2020 р. [19, с. 24-26]
коєфіцієнт чистого потоку мобільності студентів – питома вага чисельності іноземних студентів (вихідних), що навчаються в Україні (в окремому університеті) у загальній чисельності студентів, за виключенням студентів, спрямованих на навчання до інших країн (вихідних); показник вхідної мобільності – питома вага іноземних студентів у загальній чисельності студентів ВНЗ; коефіцієнт вихідної мобільності – питома вага студентів, що виходили на навчання до інших країн за програмами академічної мобільності у загальній чисельності студентів ВНЗ; валовий коефіцієнт охоплення вихідної мобільності – питома вага студентів, що виходили на навчання до інших країн за програмами академічної мобільності у загальній чисельності населення студентського віку	дослідницькі об'єднання – створення дослідницьких об'єднань із провідними університетами світу, міжнародний факультет – місце міжнародного факультету серед інших факультетів університету, іноземні студенти – питома вага іноземних студентів у їх загальній чисельності; вхідний обмін студентами – питома вага іноземних студентів, що прийняли участь у програмах міжнародного обміну студентів; вихідний обмін студентами – питома вага студентів університету, що прийняли участь у міжнародних програмах обміну студентів; релігійні споруди – надання відповідей приміщення іноземним студентам різних релігій для здійснення обрядів; міжнародна різноманітність – кількість національностей, представлених у студентській середі	міжнародний академічний персонал – питома вага іноземних викладачів у їх загальній чисельності; іноземні студенти – питома вага іноземних студентів у їх загальній чисельності; статті у міжнародному співавторстві – питома вага публікацій з міжнародним співавторством у їх загальній кількості; міжнародна репутація – місце ВНЗ у провідних світових рейтингах; міжнародні бакалаври – питома вага іноземних студентів у новому наборі бакалаврату у загальній чисельності нового набору бакалаврату	навчальні програми на іноземних мовах – загальна кількість програм, підготовлених іноземними мовами, студенти, що навчаються іноземною мовою – питома вага студентів, що навчаються іноземною мовою у їх загальній чисельності; студенти-іноземці – питома вага студентів-іноземців у їх загальній чисельності; іноземні професори – питома вага іноземних викладачів у їх загальній чисельності; студентські поїздки – питома вага студентів, які спрямовані до іноземних ВНЗ на термін не менше ніж на один семестр за програмою Erasmus, у їх загальній чисельності; студентські обміни – питома вага іноземних студентів, які приїхали на термін не менше ніж на один семестр за програмою Erasmus, у їх загальній чисельності; студентська національна приналежність – число країн, що є джерелом хоча б 10 іноземних студентів	частка іноземних студентів у їх загальному контингенті ВНЗ, рівень міжнародного співробітництва ВНЗ, рівень популярності веб-сайту ВНЗ, рівень розвитку комунікацій ВНЗ у соціальних медіа, рівень організації науково-дослідницького співробітництва ВНЗ із зарубіжними освітніми і дослідницькими організаціями, реалізація ВНЗ освітніх програм іноземними мовами	частка іноземних здобувачів ВО з країн ОЕСР та ЄС серед загалу іноземних здобувачів ВО, частка науково-педагогічних працівників з науковим ступенем з країн ОЕСР та ЄС (серед загалу викладачів), які викладали щонайменше протягом одного семестру (триместру) або ж прочитали один гостьовий курс, частка double-diploma програм для рівня магістра, частка національних структурних проектів у міжнародних грантових програмах, кількість коштів, залучених на виконання міжнародних освітніх і дослідницьких проектів, індекси цитування окремих викладачів, кафедр, факультетів та закладів ВО, кількість українських викладачів та дослідників, які запрошуються до міжнародних освітніх та наукових проектів

Відповідно до проекту Стратегії реформування ВО в Україні до 2020 р., з метою прискорення інтеграції у світовий освітній і науковий простір пропонується відслідковувати та підвищувати значення семи індикаторів, Додаток А [19, с. 24-26]. У Російській Федерації починаючи з 2009 р. Група «Інтерфакс» запустила проект «Національний рейтинг університетів», який при ранжуванні російських вишів за напрямом «міжнародна діяльність» здійснює оцінку за п'ятьма індикаторами (табл. 2) [20].

Таблиця 3

Індикатори міжнародної орієнтації та досліджень університетів за рейтингом U-Multirank

Індикатор	Визначення, методика розрахунку
Міжнародна орієнтація програм бакалаврату	Інтегральне урахування чотирьох показників: кількість сумісних (подвійних) програм навчання; середня тривалість навчання студентів за кордоном; питома вага міжнародних студентів (навчання та обмін) у їх загальній чисельності; питома вага іноземних викладачів у їх загальній чисельності
Міжнародна орієнтація магістерських програм	Інтегральне урахування чотирьох показників: кількість сумісних (подвійних) програм навчання; середня тривалість навчання студентів за кордоном; питома вага міжнародних студентів (навчання та обмін) у їх загальній чисельності; питома вага іноземних викладачів у їх загальній чисельності
Можливості для навчання за кордоном	Оцінка можливостей для навчання за кордоном (визначається на основі опитувань студентів)
Іноземні студенти	Чисельність іноземних студентів за програмою
Міжнародні докторські ступені	Питома вага викладачів, що отримали міжнародні дипломи докторів (кандидатів) наук у їх загальній чисельності
Міжнародні сумісні публікації	Питома вага університетських наукових публікацій, які було надруковано у співавторстві хоча б з одним іноземним партнером у їх загальній кількості
Міжнародні дослідницькі гранти	Питома вага фінансових надходжень з-за кордону на проведення досліджень у загальному бюджеті фінансування досліджень
Програми бакалаврату іноземними мовами	Питома вага навчальних програм бакалаврату, які викладаються іноземними мовами у їх загальній кількості
Магістерські програми іноземними мовами	Питома вага магістерських навчальних програм, які викладаються іноземними мовами у їх загальній кількості
Студентська мобільність	Національна приналежність іноземних студентів, які навчаються за програмами обміну, сумісних програм навчання тощо
Міжнародний академічний персонал	Питома вага викладачів із іноземним громадянством у загальному складі викладачів університету
Вартість навчання іноземних студентів	Вартість навчання, яка встановлена в університеті для іноземних студентів
Доходи від іноземних джерел	Питома вага доходів університету від іноземних джерел у загальному розмірі доходів
Дослідницькі доходи від іноземних джерел	Вартісний розмір науково-дослідних грантів, отриманих університетом від міжнародних фінансуючих установ, науково-дослідних організації і рад, благодійних фондів та інших некомерційних організацій (вимірюється у € 1000 із використанням паритету купівельної спроможності)
Дослідницькі публікації	Кількість публікацій викладачів та студентів університету, які індексовані у міжнародних базах даних
Швидкість цитування	Середня тривалість часу, за який наукові публікації університету отримують цитування у загальнопризнаних світових виданнях
Топ цитування	Питома вага науково-дослідних публікацій університету, які відносяться до найбільш цитованих у міжнародних признаних виданнях у загальній кількості публікацій університету
Міждисциплінарні публікації	Питома вага наукових публікацій викладачів і студентів університету із високими балами міждисциплінарності у загальній кількості публікацій університету

Таблиця 4

Індикатори міжнародної орієнтації університетів за версією CHE

Індикатор	Визначення, методика розрахунку
Особливості міжнародної орієнтації	Опис особливостей ВНЗ в області міжнародної орієнтації (конкурентні переваги)
Частота академічного обміну	Визначення трьох іноземних університетів, до яких найбільш часто спрямовуються аспіранти
Походження студентського обміну	Визначення трьох іноземних університетів, з яких найбільш часто приїздять студенти за програмами обміну
Питома вага іноземних студентів	Відсоток іноземних студентів у їх загальній чисельності
Питома вага курсів, що викладаються іноземною мовою	Питома вага курсів, що викладаються іноземною мовою у загальній їх кількості у межах навчальної програми
Запрошені професори (вхідні)	Чисельність запрошених іноземних професорів (викладачів), які протягом року працювали на кафедрі
Запрошені професори (вихідні)	Чисельність професорів (викладачів), які працювали як запрошені викладачі в іноземних університетах
Сумісні дослідницькі програми	Кількість сумісних дослідницьких програм із іноземними університетами, що здійснюються у межах угод про взаємне визнання робіт
Міжнародна орієнтація	Комплексний показник, що враховує: сумісні навчальні програми (отримання наукового ступеня) із іноземними університетами, відсоток іноземних студентів, активність викладачів у міжнародній діяльності та відсоток обов'язкових навчальних модулів, підготовлених іноземною мовою
Обов'язкове перебування за кордоном	Визначення наявності у навчальній програмі (програмі отримання наукового ступеня) пункту про обов'язкове перебування за кордоном під час навчання
Обов'язкове навчання за кордоном	Визначення наявності у навчальній програмі (програмі отримання наукового ступеня) пункту про обов'язкове навчання за кордоном та його терміну
Обов'язкове стажування за кордоном	Визначення наявності у навчальній програмі (програмі отримання наукового ступеня) пункту про обов'язкове стажування за кордоном та його терміну
Підтримка навчання за кордоном	Студентське оцінювання привабливості програм обміну, університетів-партнерів, достатності пунктів обміну, наявності підтримки і консультування при підготовці к поїздкам, фінансової підтримки (стипендії, скасування плати за навчання), прийнятності освітніх послуг та швидкості інтеграції за кордоном
Кількість міжнародних публікацій	Кількість публікацій, виданих викладачами ВНЗ у міжнародних виданнях, що мають достатній індекс цитування
Курси іноземних мов	Визначення наявності у ВНЗ курсу іноземних мов, доступу студентів і викладачів до навчання та кількості доступних для навчання мов

Проведене дослідження дає підстави для систематизації, класифікації та узагальнення індикаторів результативності міжнародного співробітництва у СВО (рис. 1). З метою систематизації індикатори оцінки було за змістом розподілено за напрямками міжнародного співробітництва у СВО, які також було поєднано у чотири ключові групи: академічний обмін та навчання іноземців (участь у програмах двостороннього та багатостороннього міждержавного і міжуніверситетського обміну студентами, аспірантами, докторантами, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками; надання послуг, пов'язаних із здобуттям вищої та післядипломної освіти, іноземним громадянам в Україні; сприяння академічній мобільності наукових, науково-педагогічних працівників та осіб, які навчаються); спрямування за кордон викладачів і студентів (відрядження за кордон педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників для педагогічної, науково-педагогічної та наукової роботи відповідно до міжнародних договорів України, а також договорів між такими ВНЗ та іноземними партнерами; направлення осіб, які навчаються у ВНЗ України, на навчання у закордонних ВНЗ); спільна науково-педагогічна робота (проведення спільних наукових досліджень; участь у міжнародних освітніх та наукових програмах; створення спільних освітніх і наукових програм з іноземними ВНЗ, науковими установами, організаціями; залучення педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників іноземних ВНЗ для участі в педагогічній, науково-педагогічній та науковій роботі у ВНЗ України) та спільна видавнича робота (організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів та інших заходів; спільна видавнича діяльність).

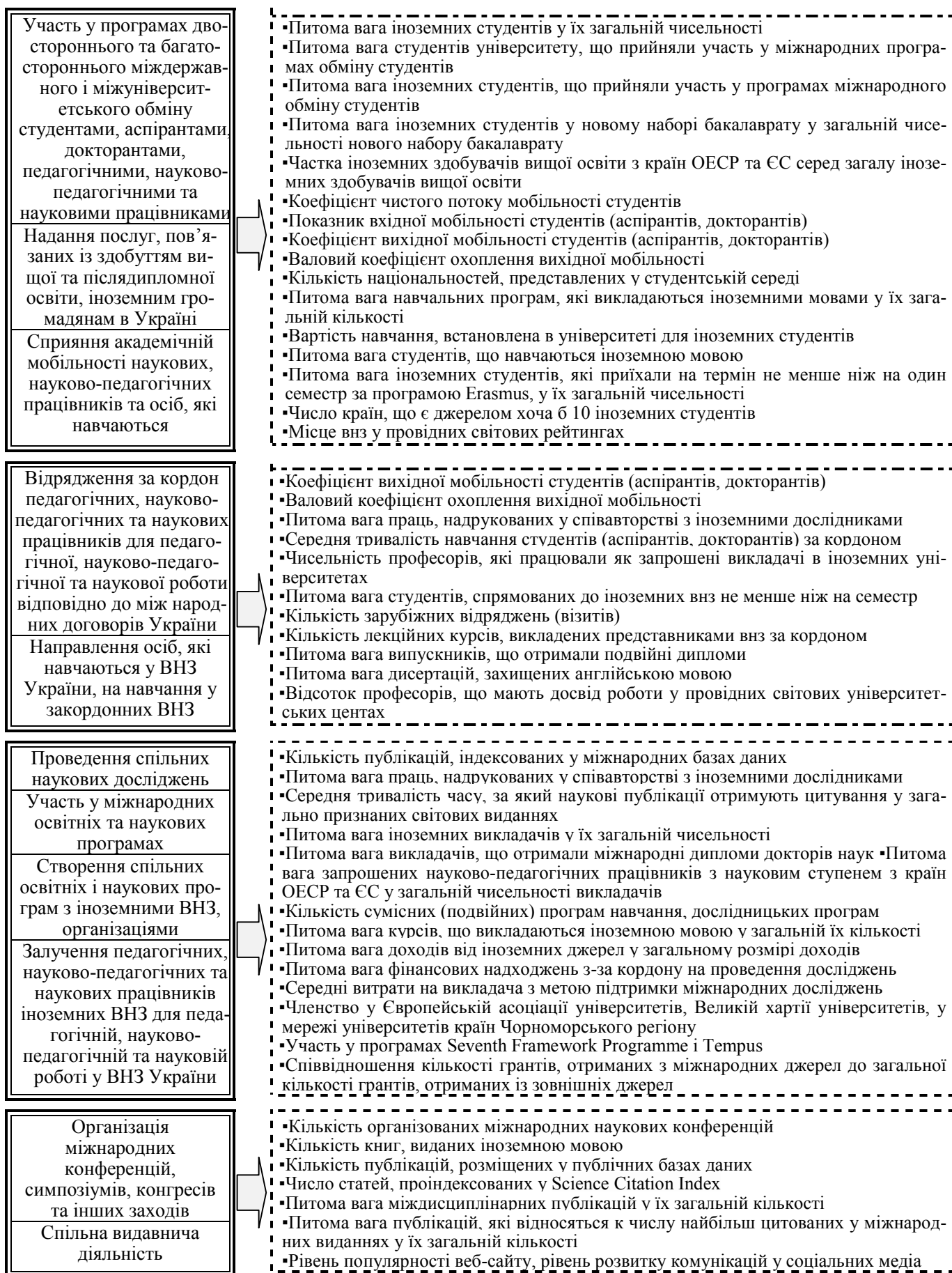

Рис. 1. Система індикаторів оцінки результативності міжнародного співробітництва у СВО

Висновки. Виокремлені для кожної групи напрямів індикатори дозволяють здійснити комплексну оцінку ступеня результативності міжнародного співробітництва у СВО як на рівні окремого ВНЗ або будь-якого його структурного підрозділу, так і на національному рівні. Отримані у результаті моніторингу систематизованої системи індикаторів висновки мають бути покладеними у основу розробки або коригування програми стратегічного розвитку ВО України. Синтез обґрунтованої системи індикаторів міжнародного співробітництва у СВО із показниками торговельного обміну між країнами світу дозволить наблизитися до визначення ступеня результативності співробітництва між університетами світу.

Список використаної літератури

1. Ковалев В. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятий / В. В. Ковалев, О. Н. Волкова. – М. : ТК Велби, изд-во Проспект, 2007. – 424 с.
2. Грабченко А. І. Методи наукових досліджень / Грабченко А. І., Федорович В. О., Гаращенко Я. М. – Харків : НТУ «ХПІ», 2009. – 142 с.
3. Technical Advisory Group proposal : thematic indicators to monitor the education 2030 agenda. – Montreal, UIS, 2015. – 20 p.
4. Human Development Report 2015 : work for human development. – NY : UNDP, 2015. – 270 p.
5. Education at a glance 2011 : OECD indicators [Internet]. Available from : <http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/48631582.pdf>
6. How to measure internationality and internationalisation of higher education institutions! Indicators and key figures / Center for higher education development. – Berlin, Working paper № 92. – 2007. – 42 p.
7. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.
8. UNESCO INSTITUTE for STATISTICS. International student mobility in tertiary education [Internet]. – Available from : <http://www.uis.unesco.org/DataCentre/Pages/BrowseEducation.aspx>
9. Самойленко А. А. Интеллектуализационная составляющая международного движения человеческих ресурсов Украины в условиях глобализации / А. А. Самойленко // Наука и образование – 2014 : IX Междунар. науч. конф. студентов и молодых ученых. – Астана : Еуразия ұлттық университеті, 2014. – С. 1607–1612.
10. Рейтинг вищих навчальних закладів України «КОМПАС-2012» : аналітичний звіт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.yourcompass.org/docs/2012_compas_report.pdf
11. Explore the times higher education world university rankings [Internet]. – Available from : <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings>
12. Rauhvargers A. Global university rankings and their impact. Report II / Andrejs Rauhvargers. – Brussels : European University Association, 2013. – 88 p.
13. Round University Ranking Methodology [Internet]. – Available from : <http://roundranking.com/library/methodology.html>
14. CHE Ranking : Baustein Internationale Ausrichtung [Internet]. – Available from : http://www.che-ranking.de/methodenwiki/index.php/Baustein_Internationale_Ausrichtung
15. Full-time MBA ranking. Methodology [Internet]. – Available from : <http://www.economist.com/node/21010829>
16. Рейтинг государственных вузов и факультетов Чешской Республики по версии PEC. Методика и критерии рейтинга [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.educationcenter.cz/ru/vuzy-chehii/rejting-vuzov>
17. «Perspektywy»: Metodologia rankingu akademickich szkół wyższych 2015 [Internet]. – Available from : http://www.perspektywy.pl/RSW_2015/ranking-uczelnia-akademickich/metodologia-rankingu-akademickich-szkol-wyzszych
18. Методика визначення рейтингів університетів України «Топ-200 Україна» // Дзеркало тижня. – 2007. – № 11 (640), 24-30 березня.
19. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року : проект. – К., 2014. – 88 с.
20. Национальный рейтинг университетов. Методика построения Национального рейтинга университетов 2014/2015 учебного года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://univer-rating.ru/txt.asp?rbr=30&txt=Rbr30Text4539&lng=0>

References

1. Kovalev, V. V., Volkova, O. N. (2007) Analiz hozyaystvennoy deyatelnosti predpriyatiy. Moscow: TK Velbi, izd-vo Prospekt, 424 s.
2. Hrabchenko, A. I., Fedorovych, V. O., Harashchenko, Ya. M. (2009) Metody naukovykh doslidzhen'. Kharkiv: NTU «KhPI», 142 s.
3. Technical Advisory Group proposal : thematic indicators to monitor the education 2030 agenda (2015). Montreal, UIS.
4. Human Development Report 2015 : work for human development. NY : UNDP.

5. Education at a glance 2011 : OECD Indicators [Internet]. Available from: <http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/48631582.pdf>
6. How to measure internationality and internationalisation of higher education institutions! Indicators and key figures (2007). Center for higher education development. Berlin, Working paper, 92.
7. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» (2014). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 37-38, st. 2004.
8. UNESCO INSTITUTE for STATISTICS. International student mobility in tertiary education [Internet]. Available from : <http://www.uis.unesco.org/DataCentre/Pages/BrowseEducation.aspx>
9. Samoylenko, A. A. (2014) Intellectualizatsionnaya sostavlyayushchaya mezhdunarodnogo dvizheniya chelovecheskih resursov Ukrainy v usloviyah globalizatsii. *Nauka i obrazovanie – 2014: IX Mezhdunar. nauch. konf. studentov i molodyh uchenyh*. Astana, s. 1607–1612.
10. Reytynh vyshchikh navchal'nykh zakladiv Ukrainy «KOMPAS-2012»: analitychnyy zvit [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu : http://www.yourcompass.org/docs/2012_compas_report.pdf
11. Explore the times higher education world university rankings [Internet]. Available from : <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings>
12. Rauhvargers, A. (2013) Global university rankings and their impact. Report II. Brussels : European University Association, 88 p.
13. Round University Ranking Methodology [Internet]. Available from : <http://roundranking.com/library/methodology.html>
14. CHE Ranking : Baustein Internationale Ausrichtung [Internet]. Available from : http://www.che-ranking.de/methodenwiki/index.php/Baustein_Internationale_Ausrichtung
15. Full-time MBA ranking. Methodology [Internet]. Available from : <http://www.economist.com/node/21010829>
16. Reyting gosudarstvennyh vuzov i fakultetov Cheshskoy Respubliki po versii RES. Metodika i kriterii reytinga [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupa : <http://www.educationcenter.cz/ru/vuzy-chehii/rejting-vuzov>
17. «Perspektywy» : Metodologia rankingu akademickich szkół wy szych 2015 [Internet]. Available from : <http://www.perspektywy.pl/RSW2015/ranking-uczelni-akademickich/metodologia-rankingu-akademickich-szkol-wyzszych>
18. Metodyka vyznachennya reytynhiv universytetiv Ukrainy «Top-200 Ukrainy» (2007). *Dzerkalo tyzhnya*, 11 (640).
19. Stratehiya reformuvannya vyshchoyi osvity v Ukraini do 2020 roku. Proekt (2014). Kyiv, 88 s.
20. Natsionalnyy reyting universitetov. Metodika postroeniya Natsionalnogo reytinga universitetov 2014/2015 uchebnogo goda [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupf : <http://univer-rating.ru/txt.asp?rbr=30&txt=Rbr30Text4539&lng=0>

O. V. Zakharova, Al Mutlak Eloyan

TOOLS FOR RESEARCH OF INTERNATIONAL COOPERATION IN HIGHER EDUCATION

The aim of the article is to determine and systematize indicators for the research of international cooperation in higher education.

The content of scientific research instruments for international cooperation in higher education is established. The expediency of the use of indicators to measure the degree of internationalization of the University and its positioning in the global higher education market is substantiated. The peculiarities of the assessment of statutory determined directions of international cooperation in higher education are characterized. The presence of a significant number of rankings of higher education institutions that evaluate the degree of internationalization of the University is determined. Indicators of international cooperation on key indices of global and Ukrainian rankings are distinguished. A technique for determining the main indicators after the directions of international cooperation of universities is disclosed. Indicators after the directions of international cooperation in the field of higher education are systematized. The directions of international cooperation in the field of higher education by uniformity are grouped.

Chosen indicators for each group of directions allow to accomplish integrated assessment of the degree of international cooperation efficiency in higher education both on the level of any university or its department and on national level.

Keywords: *international cooperation in higher education, evaluation indicators, university ranking, university.*